

Френският философ Блез Паскал (1623 – 1662) е един от най-видните мислители на седнадесети век. Освен с философия Паскал се е занимавал с физика и математика (изобретател е и на първата сметачна машина), той е един от най-ярките примери за ранна и преждевременна надареност, на една изчакваща собствените си резултати нетърпелива гениалност. Основните философски виждания на Паскал са написани в книгата “Мисли”. В нея той определя и своето виждане за човека и човешката природа.

Паскал живее във века, чиято първа духовна характеристика е суровото господство на разума. Ако някой век има право да напише на емблемата си Разум това е сееннадесетия – векът на рационалистите.

Според Паскал човекът е средина. Средината чертае границите на съществуването му, предопределя много от неговите възможности, насочва неговото поведение.

Човек е средина най-напред в физически смисъл. Ако човек погледне на Земята само като на точка в огромната орбита, която тя описва, а на тази огромна орбита като на точка в сравнение с орбитата на кръжащите в небесния свд светила, ако по-нататък с помощта на фантазията си разбере, че целия свят е само незабележима чертица от необятната вселена една – сфера, чийто център е навсякъде, а периферията никъде, тогава той не може да не се види загубен в затънтеното кътче на всемира, залутан в пространството и от видимия свят – малката килийка, отредена му за жилище не може да не осъзнае своето нищожество. Паскал се пита: какво е човекът в безкрая? – за да стигне до неутешителния извод, че ние не можем да обхванем пространството и времето, че сме захвърлени, непотребни жалки. “Когато мисля за мимолетния си живот погълнат от вечността преди и след мен, за нищожното пространство, което заемам и виждам изгубено в необятните безкрайни простори, напълно непознати за мен, както и аз за тях, ужасявам се и се удивлявам, защото няма никакво основание да живея на това място, а не другаде, сега, а не в друга епоха. Кой ме е поставил тук? По чий почин и повеля ми е било отредено точно това място и време?” И достатъчно е семо човек да си представи своето космическо нищожество, за да се вледени, и тогава той – мисли Паскал – не ще може да не промълви: “Вечното безмълвие на безкрайните простори ме ужасява”

Но освен този безкрайно голям има и друг свят на безкрайно малкото, кайто също има своите бездни. И в атомите се съдържат неизброими светове, в сравнение с които човек е истински колос. Това чудо е не по-малко изумително с малките си размери,

отколкото другото със воята необхватност.

Човекът е между тези две бездни, той виси на границата между безкрайното и нищото, той е в средата, той е нещо, без да е всичко. Човек е “нищо в сравнение с безкрайното, всичко в сравнение с нищото, средина между всичко и нищо.”

Оттук тръгва Паскаловата философия на човека, която отдавна е известна на човечеството. “Човек е само една тръстика, най-крехкото нещо в природата, но той е мислеща тръстика” Не е нужно цялата вселена да се въоръжи, за да го смаже: лек полъх, капка вода са достатъчни, за да го убият. Но и кагато природата смазва човека, той пак надвишава онова, което го убива – вселената не съзнава силата си, но човек съзнава безсилието си. Достойнството на човека е не в овладяването на пространството, а в добре организираната му мисъл. “Величието на човека е в мисълта.”

Според Паскал човек не е ту велик, ту нищожен. Паскаловата диалектика стига до фундамента: човек е велик в нищожеството си и нищожен във величието си. В най-голямата си слабост човек мисли и следователно е велик, а в най-високия полет на мислите си пада под ударите на немислещата сила и следователно е нищожен.

Тази двойственост в положението и във възможностите на човека дава основание на Паскал да се противопостави и на двете, както му се струва, най-могъщи доктрини: на догматизма, стоицизма, скептицизма. На стоицизма, който възвеличава човека, Паскал противопоставя неговото космическо нищожество, а на скептецизма, който изтъква жалката човешка природа, той противопоставя величието на човешката мисъл. Паскаловата философия на човека търси неговото величие в онова, в което той е нищожен, и нищожеството му в същото онова, в което е велик. “Величието на човека се корени, в съзнанието за неговото нищожество. Дървото не съзнава нищожеството си. Следователно човек е нищожен щом съзнава нищожеството си, но същевременно е велик именно защото го съзнава.” Така своеобразно Паскал “примирява” стоицизма и скептицизма, възприемайки по нещо и от двата.

Противоположностите в човека са в борбата: или непримирима, стигаща до нерзрешими антиномии, или примирима, която от своя страна или търпи определеността на противоположностите да образува едно цяло във времето, или пък довежда във времето всяка страна до нейното отрицание, до пълната ѝ противоположност. Но по който и да е от тези начини на съществуване противоположностите изразяват подвижността на

човешката природа, а самата тази подвижност се дължи на положението на човека като средина между две крайности.

Човек е средина не само в материален смисъл но и в духовен смисъл – нашето познание заема в областта на познаваемото същото място, каквото и тялото ни в необятността на природата. Най-разумното за разума е да избяга двете крайности, да изключва разума и да се уповава само на него. “Колко верен на себе си е умът, когато не вярва в собствените си сили!”.

Човек е средина и в нравстен смисъл. Мисълта, синтезираща гледището на Паскал, е “Човек е само човек, тоест годен за малко и за много, за всичко и за нищо: нито ангел, нито звяр, а човек”. Човек не трябва да бъде в неведение за величието и нищожеството си, нито да се смята за равен с животните или с ангелите, той трябва да познава и двете страни на своята природа. Увлича ли се по животинското, трябва да му се напомня за ангелското у него, въобрази ли си, че е ангел, трябва да се предупреди за животинското. Моралът се съобразява с двойствената природа на човека или по-точно с нейната срединноост.

Теорията за добродетелта като средина между две крайности принадлежи на Аристотел. Паскал по свой начин преобразува тази теория. Теорията на Паскал за средината на човешкото положение и поведение има предимно динамичен характер, тя е по-обмена, по-гъвкава, по-енергична и по-парадоксална. Средината, която се е паднала в дял на човек, не само се различава и противопоставя на крайностите, но тя преди всичко се стреми към тях, мъчи се да ги обхване и дори когато не успява, на нея ѝ остава мълчаанието, стремежът виталната сила да излезе от себе си и да се добере до крайностите.

“Крайностите като че ли не съществуват за нас, както и ние за тях, те са недоловими за нас, както и ние сме недоловими за тях.”

Но от стремежа към крайностите също може да възникне моалното и той говори за нравственото величие, което е присъщо на човека.

В епохата на почти безусловно увлечение от метафизически установеното, твърдо

неподвижното и веднъж завинаги определеното Паскал остоява диалектически взаимоотношенията, гъвкавоизменчивото, тносителното и противоречивото, откривайки по този начин своето родство с всички следващи епохи, които ще предпочитат силата на диалектиката пред консервативно охранителната функция на метафизиката.

“Всичко в света е едновременно причина и следствие, двигател и движимо, опосредствено и непосредствено”.

Философията на Паскал е пророческа, а сам Паскал е – в някаква степен – философски пророк. Затова не е случайно, че в съвременната философия се говори за Паскал като предшественик на..